Doğu Akdeniz'deki Mücavir Ekonomik Bölge Enerji Kaynaklarının AB, Türkiye ve Kıbrıs Yönünden Değerlendirilmesi

The Evaluation of the Energy Resources of Exclusive Economic Zones in Eastern Mediterranean

Assoc. Prof. Dr. Kamil Uslu (Kavram MYO, Turkey)

Abstract

The Eastern Mediterranean has attracted new attention on the gas potential in the world. In fact, overseas research in the eastern Mediterranean waters began in the late 1960s with a number of wells opened by Belpetco. With the overseas production of the region in recent years, it has entered the world agenda. However, these discoveries have triggered additional conflicts between the states on the establishment of sovereign rights and the limitation of the Exclusive Economic Zone (EEZ). In 2009, a large amount of energy was produced in the Eastern Mediterranean Region. The resulting supply, economic line in the westward movement, between Cyprus and Turkey, Turkey would reach out to EU countries. Arish-Ashkelon, which supplies gas to Israel, Jordan, Syria and Lebanon, has been identified as a pipeline. The other line is the Arab Gas Pipeline. The cooperation with the implementation of the line was met and accepted. But the Syrian civil war has postponed this view for now. When Cyprus joined the EU in 2004, the Sea of Levantine made the European Union a sea border for all practical purposes. In the early 2000s, Cyprus and Turkey's EU membership expectancy, could boost optimism about the possibility of a breakthrough. Turkey should not be admitted to the EU has prevented the solution of the Cyprus problem. Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) and made clear that the agreement with the International Exclusive Economic Zone reached 200 Mile limits. The energy source derived from the region, the future of both Turkey and the TRNC will be able to improve the economic well-being. Thus, will contribute to peace in the region.

1 Giriş

Doğu Akdeniz Bölgesi, enerji çalışmalarının 1970'li yıllardan itibaren başlanmış ve Mısır, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimleri kendi Münhasır Ekonomik Bölgelerinde üretime başlamışlardır. Ortadoğu Enerji Üretiminde (Petrol ve Doğalgaz) dünya enerji üretimini yüzde 63 'üne sahipken, Doğu Akdeniz Denizaşırı (offshore) bölgelerinde tahmin edilen enerji kaynakları bugünkü değer üzerinden 1.5 Trilyon \$ olduğu tahmin edilmektedir.

Doğu Akdeniz, münhasır Ekonomik Bölge'de çıkartılan doğal kaynakların, Avrupa Birliği (AB) yönünden incelenmiştir. Bunun nedeni, bölgeden elde edilen enerji kaynağının en büyük pazarı AB olmasındandır. Diğer bir nedeni de AB'ne katılan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), dolayısıyla Münhasır Ekonomik Bölge'ye de sınır olmuştur. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile yapmış olduğu anlaşma ile Uluslararası Münhasır Ekonomik Bölge'nin 200 Millik sınıra ulaşmıştır. Bölgeden elde edilen enerji kaynağı, hem Türkiye'nin ve hem de KKTC'nin ekonomik refahına ve bölge barışına katkı sağlayabilecektir.

2 Tarihi Yönu

Doğu Akdeniz gaz potansiyeli üzerindeki yeni ilgiyi çekmiştir. Aslında, Doğu Akdeniz sularındaki açık deniz araştırmaları 1960'ların sonunda Belpetco tarafından açılan bir dizi kuyu ile başlamıştır. Bu kuyular, İsrail ve kuzey Sina'nın sığ rafındaki yapısal dorukları kapsamaktadır. Ancak, açılan kuyuların hepsi kuru bulunmuştur. Hidrokarbon üretimi açısından başarısız olan bu ilk kuyular, önemli bilgiler sağladı ve Doğu Akdeniz bölgesinin ilk jeolojik modelini oluşturdu. 1970'lerin ortaları ile 1980'lerin ortaları arasında yapılan ikinci bir keşif kampanyası daha başarılı oldu. Ticari bir üretim yapılmamasına rağmen, Sina'da açık denizde birkaç kuyu açıldı ve çeşitli bölgelerde hafif petrol bulundu ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf),s.16 (09.04.2019)).

2010 yılında, ABD Jeolojik Etütleri (USGS), Doğu Akdeniz bölgesindeki sekiz havzadan biri olan Levant Havzasının, Irak rezervleriyle karşılaştırılabilir 3455 milyar metreküp (bcm) doğal gaz kaynağı içerebileceğini tahmin edilmiştir. Son zamanlarda büyük hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi Orta Doğu'daki enerji alanını yeniden tanımlamış ve 1990'dan 2009'a kadar bölgenin enerji karışımının % 27'sinde doğal gaz artışı sağlamıştır (http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf(21.03.2019)). Levant'ı dönüştüren sırasıyla 2009 ve 2010'da keşfedilen İsrail gaz sahaları Tamar ve Leviathan'dı. Havza, potansiyel bir ihracat bölgesidir. Levant Havzası'ndaki toplam kanıtlanmış doğal gaz üretim rezervlerinin toplamı (515 bcm) küresel seviyelere göre önemsiz olmakla birlikte

Kıbrıs ve İsrail'in Levant Havzası'ndaki son zamanlarda yapılan keşifler tahminleri zorlamıştır. Bölgedeki kazanılabilir doğal gaz kaynakları 1076 bcm'den fazladır. Gelecekteki araştırmalar kısa vadede gaz rezervlerini arttırabileceği yönündedir.

Şekil 1. Levant Havzası, Komşu Ülkelerin Kanıtlanmış Gaz Rezervleri İle İlgili Olarak Gaz Rezervleri

Kaynak: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPOAFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (21.03.2019)

Tarihsel açıdan bakıldığında, Doğu Akdeniz, özellikle komşu bölgeleriyle karşılaştırıldığında Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi enerji açısından hiçbir zaman büyük öneme sahip olmamıştır. Levanten Denizi ve Ege Denizi'ndeki deniz gelişiminin tarihi üç ana döneme ayrılabilir. **Birincisi**, 1970'lerden 1990'ların sonuna kadar, İsrail ve Mısır'ın Levantine Denizi'nde ve Yunanistan ve Türkiye tarafından Ege Denizi'nde yapılan küçük deniz aşırı (offshore) faaliyetleri ile nitelendirilir. Ege Denizi'nde, bu faaliyetler herhangi bir büyük keşifle sonuçlanmamıştır. Ancak, deniz sınırlarının sınırlandırılması konusundaki geniş çatışmalarının bir parçası olarak Atina ile Ankara arasında ciddi çatışmalara neden olmuştur. **Yunanistan, 1981'de Avrupa Topluluğuna** katılmış olmasına rağmen, Yunanistan ve Türkiye arasındaki rekabet esas olarak NATO güvenlik çerçevesi içinde kalmıştır. Taraflar arasındaki Soğuk Savaş, daha geniş jeopolitik alanda, başta ABD olmak üzere, diğer dış aktörlerin müdahalesiyle ele alınmıştır. Bu dönemin bir diğer önemli siyasi gelişmesi de Kıbrıs sorununun yükselmesidir. Çözüme kavuşamayan Kıbrıs sorunu, 1983'te ve yalnızca Türkiye tarafından tanınan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) şeklinde bölünmesidir. Bu gelişme, önümüzdeki yıllarda Doğu Akdeniz deniz aşırı siyasetini büyük ölçüde etkileyebilecektir.

Levanten Denizi'nde, 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında İsrail kıyılarında deniz aşırı araştırması başlamıştır. Ancak, tarlaların ticari gelişimini haklı kılan keşifler ise yapılmamıştır. Bölgedeki ilk önemli gaz keşifleri, 1980'lerin ikinci yarısında Mısır sularında Nil Deltası, Alessandria'nın kuzeyi ve Port Said'in önündeki Mısır sularında yapılmıştır (Khadduri 2012). Mısır, aynı zamanda bölgede MEB (EEZ)'yi 1983'te UNCLOS'a uygun olarak kuran ilk ülke olmuştur. 1980'lerde Kıbrıs ve Lübnan da UNCLOS'u (sırasıyla 1982 ve 1984'te) imzalamışlardır. Ancak, İsrail, Suriye ve Türkiye henüz sözleşmenin tarafları olmamıştır. 1990'ların başında, British Petroleum, ENI ve British Gas gibi bazı önemli uluslararası petrol şirketleri, Mısır'da deniz aşırı yatırımlarını artırdılar. 1997 yılında önemli gaz keşifleri yapıldıktan sonra, son on yılın sonunda, doğalgaz üretimi ve yerel tüketimi çarpıcı bir şekilde artmıştır (Prontera, s. 9).

İkinci dönem, (1990'ların sonundan 2009'a kadar) Levanten Denizi'nde deniz aşırı faaliyetlerin artması ve Mısır'da ve Gazze Şeridi'ndeki bazı doğal gaz sahalarının keşfedilmesi ile başlamıştır. Bu keşifler, tüm Levanten havzası hakkında daha kesin veriler elde etmek için araştırma faaliyetlerinde ve uluslararası hukuk rejimini tamamlama çabalarını da hızlandırmaya neden olmuştur. Bununla birlikte, keşifler, devletler arasında denizde egemenlik haklarının oluşturulması ve **Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), (Exclusive Economic Zone EEZ)**, lerinin sınırlandırılması konusundaki anlaşmazlıkları tetiklemiştir. Özellikle Kıbrıs ile Türkiye arasında, Mısır'dan İsrail, Ürdün, Suriye ve Lübnan'a gaz sağlayan Arish-Ashkelon boru hattı ve Arap Gaz Boru Hattı'nın hayata geçirilmesi, karadaki işbirliğini oluşturmuştur. Daha da önemlisi, Kıbrıs AB'ye 2004'te katıldığında Levantine Denizi, tüm pratik amaçlar için, Avrupa Birliği'nin bir deniz sınırı haline gelmiştir. AB daha sonra, Kıbrıs sorununu çözmede aktif hale gelmiştir. 2000'li yılların başlarında, AB'nin Kıbrıs ve Türkiye'ye üyeliği

beklentisi, bir atılım olasılığı konusunda iyimserliği arttırdı. Ancak, 2004 tarihli BM Annan Planı referandumunda bir anlaşmaya varılmaması, Kıbrıs'ın AB üyeliğine ilişkin beklentilerinin anlaşmazlığın çözümünden ayrıldığı anlamına geliyordu. O zamandan beri, gerçek bir ilerleme kaydedilmedi ve Türkiye'nin AB'ye katılma olasılığı gittikçe daha uzaklaştığı için, AB'nin Kıbrıs-Türkiye anlaşmazlığı üzerindeki etkisi azalmıştır.

Üçüncü dönem, 2009-11'de, İsrail ve Kıbrıs sularında büyük keşiflerin gerçekleştiği ve çevresindeki alanlarda ek kaynakların beklentisinin arttığı 2009-11 yılında başladı. Bu keşifler, ilgili ülkelerin enerji güvenliği ortamını çarpıcı bir şekilde değiştirmiştir. Aynı zamanda, özellikle deniz sınırlarının çoktan tartışıldığı, yani İsrail-Lübnan ve Türkiye-Kıbrıs'ta, kaynakların mülkiyeti konusunda daha ciddi devletlerarası çatışmaları tetiklemiştir. Bununla birlikte, yeni gaz keşiflerinden - özellikle 2013 İsrail'in rezervlerinin bir kısmını ihraç etme kararından sonra - yeni gaz ihracatı yolları ve ilgili altyapıların inşası yoluyla para kazanma olasılığı, yeni işbirliği modellerinin de önünü açmıştır (Prontera, s. 10).

2010 yılında, ABD Jeolojik Etütleri (USGS), Doğu Akdeniz bölgesindeki sekiz havzadan biri olan Levant Havzasının, Irak rezervleriyle karşılaştırılabilecek 3455 milyar metreküp (bcm) doğal gaz kaynağı içerebileceğini tahmin etmiştir. Son zamanlarda büyük hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi, Orta Doğu'daki enerji alanını yeniden tanımlamış ve 1990'dan 2009'a kadar bölgenin enerji karışımının % 27'sinde doğalgaz artışı sağlamıştır (http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (21.03.2019)). Levant'ı dönüştüren sırasıyla 2009 ve 2010'da keşfedilen İsrail gaz sahaları Tamar ve Leviathan'dı. Levant Havzası'ndaki toplam kanıtlanmış doğal gaz üretim rezervlerinin toplamı (515 bcm) küresel seviyelere göre önemsiz olmakla birlikte Kıbrıs ve İsrail'in Levant Havzası'ndaki son zamanlarda yapılan keşifler tahminleri zorlamıştır. Bölgedeki geri kazanılabilir doğalgaz kaynakları 1076 bcm'den fazladır. Gelecekteki araştırmalar kısa vadede gaz rezervlerini artırabilir. "ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin 2010 yılında yayımladığı raporlar dikkate alındığında;

- Kıbrıs Adası ile İsrail arasında kalan ve **Leviathan** olarak adlandırılan bölge,
- Mısır ile Kıbrıs Adası arasında kalan ve Nil olarak adlandırılan bölge,
- Girit Adası'nın Güneydoğusunda kalan ve **Heredot** olarak adlandırılan bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji rezervi (petrol, doğalgaz ve sıvı doğalgaz) olan bölge.

Yukarıdaki coğrafi sınırlarda belirtilen bölgede yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesap edilmektedir"(Sandıklı, s. 7).

3 Akdeniz Bölgesinin Jeopolitiği

Akdeniz Bölgesinin Jeopolitiği, tarihin her döneminde önemini korumuştur. Kadim medeniyetler, Akdeniz Havzasında oluşmuş, geçmişte ticaret merkezi haline gelmişti. Günümüzde de Akdeniz Havzası, bütünüyle jeoekonomik ve jeopolitik yönden, önemini artırarak gelecekte de artırarak devam edebilecektir. Akdeniz havzasının üç önemli faktörü vardır. Bunların; **Birincisi**: Avrupa, Asya ve Afrika kavşağındaki konumu; **İkincisi**: Uluslararası deniz yolları ve boğazı olan Cebelitarık, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı, **Üçüncüsü**: Süveyş Kanalı ve bir petrol ve doğalgaz kaynağı olma potansiyelidir.

Doğu Akdeniz yukarıdaki faktörlere göre, son doğalgaz keşifleri bu potansiyelini yeniden doğrulamıştır. Bu yönden borsalar, doğalgazı ticareti şeklinde gelişmesi ile ilgili bir dizi önemli jeoekonomik karar vermişlerdir. Literatürde jeoekonominin jeopolitik strateji ve ekonomi politikasını birbirine bağlayabildiği vurgulanmaktadır. Ancak, jeopolitik hedeflerin uygulanmasında genellikle ekonomik politika araçlarının kullanılması olarak algılanmaktadır. Jeopolitik amaçlara göre; Jeopolitik politikalar, çıkarların önceliği ve iktisadi durumun üstünlüğü anlamına gelir. Jeopolitik bir mercekten enerji ilişkilerini görmek, onları ekonomik değil, ulusal güvenlik ve dış politika çıkarları tarafından yönlendirilen devlet ilişkileri olarak analiz etmek anlamına gelirken, enerji ticaretini dış politika ve güvenlik hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak değerlendirmek anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, doğalgazın jeopolitiği oldukça karmaşıktır (**Andrea Prontera**, Mariusz Ruszel, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019)).

Petrolün aksine, doğalgaz, boru hattıyla veya sıvılaştırılmış biçimde (LNG) taşımayı pahalı yapan fiziksel özelliklere sahiptir. Bu gaz ticaretinin toplam ulaştırma maliyetinin önemli bir bölümünü oluşturur ve sektörün politik ekonomisinin önemli bir bileşenidir. Normal olarak gaz taşımacılığı; altyapı için büyük yatırımlar, uzun vadeli bir bakış açısı ve siyasi istikrar gerektirmektedir. Bu sabit altyapı bileşenleri nedeniyle, gaz sektörü ülkeler arasındaki politik ilişkilere özellikle duyarlıdır. Gaz geliştirme politikaları, içinde bulundukları güvenlik bağlamından özellikle etkilenmektedir (**Andrea Prontera**, Mariusz Ruszel, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019)). 1990'ların sonundan bu yana, Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynakları önemi büyük ölçüde artmıştır. Büyük gaz, 2009 ve 2011 yılları arasında İsrail ve Kıbrıs kıyılarını (Leviathan ve Afrodite alanlarında) ve 2015 yılında Mısır kıyılarını (Zohr alanında) keşfediyorsa, enerji güvenliği politikaları üzerinde önemli bir dönüştürücü etki yaratabilir. Aşağıdaki Tablo :1 de gösterilmiştir.

Alan Adı	Keşif Yılı	Ülke	Tahmini Rezervler (Bcm)	Ana Ortaklar (Menş e Ülkeler)	İlk Gaz Üretimi/Planlaması (2014 itibariyle)
Mari-B	2000	İsrail	42	Soylu Enerji (ABD) Delek Grubu (İsrail)	2004
Tamar	2009	İsrail	283	Delek Grubu (İsrail)	2003
Dev gemi	2010	İsrail	510	Soylu Enerji (ABD) Delek Grubu (İsrail)	2017
Afroditi	2011	Kıbrıs	200	Soylu Enerji (ABD) Delek Grubu (İsrail)	2017
Tanen	2012	İsrail	34	Soylu Enerji (ABD) Delek Grubu (İsrail)	-
Karish	2003	İsrail	50	Soylu Enerji (ABD) Delek Grubu (İsrail)	-
Zohr	2015	Mısır	850	Delek Grubu (İsrail) ENI (İtalya)	-

Tablo 1. Doğu Akdeniz'deki Büyük Gaz Keşifleri (2000-15) **Kaynaklar:** Yazarların H. Darbouché, L. El-Katiri ve B. Fattouh'tan derlemeleri, *Doğu Akdeniz Gazı: Ne tür bir oyun değiştirici?* (Oxford Enerji Araştırmaları Enstitüsü, 2012), <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2012/12/NG-71.pdf>; ABD Enerji Bilgi İdaresi (ÇED), "Doğu Akdeniz Bölgesi, Tam Rapor", 15 Ağustos 2013; ve ENI Press Bülteni, "ENI, Akdeniz'de Bugüne Kadar Bulunan Mısır'ın Açık Denizindeki Süper Gaz Alanını Keşfeder", 30 Ağustos 2015. den Naklen ve **Andrea Prontera**, Mariusz Ruszel, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019).

Bölgede çıkan doğalgazın ihracat için, İsrail ve Güney Kıbrıs'tan Yunanistan'a oradan da Avrupa pazarlarına gaz taşımak için bir boru hattı (Doğu Med Gaz Boru Hattı) düşünülmektedir. Güney Kıbrıs kıyılarında, Vassilikos yakınlarındaki ortak bir İsrail-Güney Kıbrıs LNG üretim yeri olarak değerlendirmektedirler. Ancak, diğer doğalgaz boru hattı projeleri her hükümet tarafından kendi enerji güvenliği gündemine ve ulusal çıkarlarına göre değerlendirilmektedir. Bu projeler arasında bir LNG tesisi veya İsrail'de yüzen bir sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG plant or a floating liquefied natural-gas FLNG) tesisi düşünülmektedir. Bunun yanında alternatif olarak, İsrail-Kıbrıs-Türkiye boru hattı bir de İsrail-Türkiye boru hattı yer almaktadır. 2011'den 2014'e kadar, gaz kaynaklarından para kazanması için çeşitli rekabet seçenekleri değerlendirilmiştir (**Andrea Prontera**, Mariusz Ruszel, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019)). İki veya daha fazla ülkelerle, farklı seviyelerde işbirliği talebi, farklı fiyat yapılarına, aynı zamanda, farklı derecelerde politik desteğe de sahiptirler. Doğu Akdeniz'de çıkan gazın AB ve diğer ülkelere pazarlanması için alternatif yollar ve tahmini maliyetleri aşağıdaki Tablo 2 de görülmektedir.

Projeler	İlgili Devletler (* Ana Destekçi)	Gaz Kapasitesi (bcm / yıl)	Tahmini Maliyet (milyar ABD doları)	Tahmini Faaliyet Yılı (2014 itibariyle)
LNG Tesisi	Kıbrıs * ve İsrail	7-14	10-15	2020
Boru hattı	İsrail-Kıbrıs-Yunanistan *	30-40	17-20	2020 sonrası
Boru hattı	İsrail-Kıbrıs-Türkiye *	5-11	5-10	2023-2025
Boru hattı	İsrail-Türkiye *	5-11	5-10	2023-2025

Tablo:2.Doğu Akdeniz Gaz Kaynaklarından Para Kazanmaya Yönelik Ortak Projeler (2011-14) **Kaynaklar:** Yazarların Avrupa Parlamentosundan derlenmesi, "Doğu Akdeniz Gaz Üretimi Beklentisi: AB için Alternatif Bir Enerji Tedarikçisi?" DG Dış Politikalar, Politika Bölümü, Nisan 2014. ve **Andrea Prontera**, Mariusz Ruszel, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019)

Doğu Akdeniz'deki gaz keşifleri, İsrail ve Kıbrıs için tamamen yeni imkanlar oluşturmuştur. İsrail, net bir enerji tüketicisinden potansiyel net bir ihracatçıya dönüşüm yaparken, enerji güvenliğini güçlendirip ve politik esneklik kazanabilmektedir. Bu gelişme, Hüsnü Mübarek'in düşmesi, Mısır doğalgaz arzının kesilmesine neden olmuştur. Bölgede, Arap Baharı'ndaki artan istikrarsızlık nedeniyle, enerji arz güvenliğini kaygılandırması önemlidir. Ayrıca, İsrail kaynaklarını daha geniş politika hedeflerine ulaşmak için kullanabilir. Ciddi bir finansal krizden, ortaya çıkan ve ekonomik krizin ortasında olan Kıbrıs, enerji güvenliğini artırabilir ve enerji rantını kullanmak için orta vadeli bir strateji planlayabilir. Özellikle Ürdün, Mısır ve Türkiye, artan enerji taleplerini, enerji güvenliğini artırarak ve yeni keşiflerden de faydalanabilirler. İsrail-Türkiye boru hattına yönelik müzakereler

devam ederken , bir taraftan Tel Aviv-Ankara arasındaki siyasi ilişkilerini normalleştirme süreci karşılıklı olarak 2016 başında yeniden başlatılmıştır.

4 Münhasır Ekonomik Bölge ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesindeki Yeri

4.1 Münhasır Ekonomik Bölge Tanımı

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB),(Exclusive Economic Zone EEZ), belirli bir ülkenin kara denizlerinin ötesinde ve bitişiğindeki bir bölgedir. Bir ülkenin kendi kıyı şeridinden 200 deniz milinden (370 kilometre) daha fazla olmayan bir alandır. Eğer MEB üst üste binmişse ve hala 400 deniz milinden daha az ise, o zaman kıyı şeridinin gerçek sınırlarını belirlemek için ilgili devletlerin üzerine düştüğü görülmektedir. Bir devletin MEB'inin altındaki alan, bitişik kıta sahanlığındaki deniz kaynaklarını keşfetmek ve kullanmak için tam haklar sağlar (Münhasır Ekonomik Bölge, <https://www.worldatlas.com/articles/what-is-an-exclusive-economic-zone-eez.html> (23.04.2019)).

4.2 Birleşmiş Milletler Deniz Hukukuna Göre: Münhasır Ekonomik Bölgenin (Meb) Özel Yasal Rejimi

“Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), karasal devletin haklarının ve yetkilerinin ve diğer devletlerin hak ve özgürlüklerinin ilgili hükümler tarafından yönetildiği, bu Bölümde belirlenen özel yasal rejime tabi, bölge denizinin ötesinde ve bitişiğindeki bir alandır. Bu Sözleşmenin;

Münhasır ekonomik bölgedeki kıyı devletin hakları, yargı yetkisi ve görevleri

(1). Münhasır ekonomik bölgede, kıyı Devleti

(a) Doğal kaynakları, ister yaşayan olsun ister olmasın, deniz tabanına ve onun alt topraklarına komşu olan suları ve diğer faaliyetlerle ilgili olarak araştırmak, kullanmak, korumak ve yönetmek amacıyla, egemen haklardır. Sudan, akıntılardan ve rüzgardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik kullanımı ve keşfi;

(b) Aşağıdakilerle ilgili olarak bu Sözleşmenin ilgili hükümlerinde öngörülen yargı yetkisi:

(i) Yapay adaların, tesislerin ve yapıların kurulması ve kullanılması;

(ii) Deniz bilimsel araştırmaları;

(iii) Deniz ortamının korunması ve korunması;

(c) Bu Sözleşmede öngörülen diğer hak ve görevler.

(2). Kıyı Devleti, bu Sözleşme altındaki haklarını münhasır ekonomik bölgede kullanma hakkını kullanırken ve görevlerini yerine getirirken, diğer Devletlerin haklarına ve görevlerine saygılı olmalı ve bu Sözleşme hükümleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmelidir.

Münhasır ekonomik bölgenin genişliği

Münhasır ekonomik bölge, kara denizinin genişliğini ölçen taban hatlarından 200 deniz mili (370 kilometre) ötesine geçemez.”(https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm (23.04.2019))

5 Münhasır Ekonomik Bölge'nin, Bilimsel Önemi (MEB), Sınırları ve Olumsuzlukları

MEB veya **EEZ**'ler, sadece sınırları belirlemedikleri için ekonomik öneme de sahiptir. Aynı zamanda balıkçılık, doğal gaz rezervleri ve turizm nedeniyle birçok ülke için geçim kaynağıdır. Deniz taşımacılığı bu bölgelerden diğer birçok ülkeden gerçekleştirilmektedir. EEZ'lerin bilimsel önemi, çeşitli deniz canlıları ile ilgili bilimsel araştırmaların yapılmasını ve bu sulara da gerçekleştirilebilecek petrol ve doğal gaz amaçlı deniz tabanlarının örneklenmesini içermektedir. Her ülkeye karasularını koruma hakkı verilmiştir. Ancak, bazı ülkeler kaynakları araştırmak isterse, o zaman ilgili komşu ülke ile ikili bir anlaşma yapmaları gerekir.

5.1 Akdeniz'de Enerji Güvenliği AB İçin Deniz Aşırı (Offshore) Sınırları

Doğalgaz, AB için önemli bir enerji kaynağıdır. AB, özellikle doğalgaz ihtiyacını, bölgesinde bulunan denizaşırı (offshore) hidrokarbon üretimlerinden karşılamaktadır. 2012'de denizaşırı ham petrol üretimi, AB'nin brüt petrol ürün tüketiminin neredeyse % 9'unu, denizaşırı gaz üretimi, AB'nin brüt enerji tüketiminin % 13,8'ini karşılamıştır. AB'nin şu anki deniz aşırı (offshore) hidrokarbon üretiminin çoğu, Kuzey Denizi'nde, İngiltere, Danimarka ve Hollanda'ya ait sulara bulunmaktadır. AB doğalgaz ihtiyacının bir kısmını da Akdeniz'de, İtalya, çoğunlukla Adriyatik ve Ege Denizi'nde bulunan en fazla denizaşırı tesislerden sağlamaktadır (Prontera, s. 1). **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) AB'ye 1 Mayıs 2004'de tam üye olması** ile AB'nin, sınırları genişlemiştir. AB, bir anda Akdeniz'deki hidrokarbon alanlarının içinde olduğunu açıklayarak Münhasır Ekonomik alanlarda hak sahibi olduğunu açıklamış ve son zamanlarda önemini daha da artırmıştır.

2000'li yılların başında, denizaşırı araştırmalarındaki teknolojik gelişmeler, yüksek petrol fiyatları ile birlikte, enerji şirketlerinin Akdeniz'e olan ilgisini artırmıştır. Bu gelişme, 2007-08 küresel finansal kriz ve Güney Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik gerileme ile güçlendirildi. 2008'den sonra, Kıbrıs, Hırvatistan, Yunanistan ve İtalya gibi birçok AB Akdeniz ülkesi, yalnızca enerji bağımlılığını azaltmak için değil, aynı zamanda yabancı yatırımları çekmek istemiştir. Bu şekilde, ekonomik kazanımı artırmak için denizaşırı hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve kullanılması için yeni planlar hazırlamıştır. Petrol ve doğalgaz rantının kullanılması, Akdeniz'in

yeni bir AB enerji arz güvenliği sınırına dönüşmesi, (örneğin, Slovenya ve Hırvatistan) ve AB üyesi olmayan ülkeler (örneğin, Hırvatistan-Karadağ, Kıbrıs-Türkiye) arasındaki çözülmemiş deniz ihtilaflarını da canlandırmıştır (Prontera, s 1).

5.2 Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz ve Petrol Yönünden Olumsuzluklar

Doğu Akdeniz'deki olumsuzluklara bir bütün olarak bakmak gerekir. Adriyatik, Ege ve Levantine Denizlerinde bulunan hidrokarbon kaynakları nedeniyle Orta ve Doğu Akdeniz hem AB hem de AB üyesi olmayan ülkelerin, son zamanlarda enerji gelişimi açısından daha fazla ilgi çekmiştir. Ortadoğu Osmanlı İmparatorluğu parçalanmadan önce batılı ülkelerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın enerji yönünden dikkati çekmiştir. **04 Aralık 2016, Sky Pique** gizli anlaşması, ile paylaşılan Ortadoğu, o günkü paylaşımında olmayan ABD için bir bahane niteliğinde olup, demokratik olmayan Ortadoğu ülkelerine, demokrasi ve insan hakları gibi hoş söylemlerle dikkatleri çekmiştir. Asıl sebep, **"parçala böl yönet"** anlayışıyla petrol ve doğalgaz kaynaklarının sahibi olabilmektir. ABD, Bölge ülkelerinde marjinal unsurlar ve terör örgütleri destekleyip, karışıklıklar çıkartarak kendilerine bir alan oluşturmaktadır. Suriye'nin kuzeyinde bulunan zengin enerji kaynaklarına oldu bitti politikasıyla yerleşmektedir. Bu bölgede suni bir devlet kurdurma peşindedir. Böylelikle, Suriye iç Savaşı **15 Mart 2011**'de ülkenin güneyindeki Deraa'da, komşu ülkelerdeki "Arap Bahar"ından esinlenen demokrasi yanlısı gösterilerin başlaması", DAES'in yükselişi, İsrail - Lübnan Çatışması ve İsrail'in, Gazze Şeridi'nin bombalanması, Mısır'da Askeri darbe olması gibi olaylar enerji istikrarını da etkilemektedir. İstikrarsızlaştırılan bu bölgede uzun süredir devam eden gerilimlere neden olmuştur. İstikrarsızlık, Suriye'nin Akdeniz hakimiyet sahasında da mevcuttur. Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) kurulmuştur. BOP, ilk kez 2000 yılındaki **Davos Zirvesi'nde Dick Cheney, 2004'te ise Bush** tarafından dillendirilmişse de öncesinin olduğu bilinmektedir. Fikri hazırlığını yapan isimler arasında Türkiye'de de yakından tanınan **Bernard Lewis, Zbigniew Brzezinski** gibi uzmanlar öne çıkmışlardır. BOP'un kapsama alanına 35 ülkenin girdiği, bunlardan 22'sinin Arap ülkesi, 5'inin Arap olmayan Ortadoğu ülkesi, 5'inin Orta Asya ülkesi, 3'ünün ise Trans Kafkasya ülkesi olduğu çokça ifade edilmiştir (Köylü, ss. 85-100). Bu ülkelerin hepsi enerji zengini ülkelerdir. Doğu Akdeniz Bölgesinde ülkelerarasında da sınır çatışmaları mevcuttur. Mısır, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye, GKRY Bu ülkelerin Akdeniz'de kıta sahanlığı problemleri ve KKTC problemler devam etmektedir.

6 Doğu Akdeniz'de İstikrar İçin Bölgesel Bir Şekillendirme Enerji Faktörü

2010'dan beri Doğu Akdeniz bölgesi, İsrail, Kıbrıs'ın açık denizindeki bir dizi gaz keşfi nedeniyle uluslararası enerji tartışmalarının sıcak noktası oldu. Mısır bu gaz potansiyelinden yararlanmak için, yeni bölgesel işbirliği senaryolarının yanı sıra, aşamalı olarak bir dizi ihracat seçeneği tartışılmıştır. Yeni gaz keşiflerinin bölgedeki potansiyel rolü hakkında umutlar da dile getirilmiştir. Sadece, bölgesel enerji işbirliğini değil, aynı zamanda genel bölgesel ekonomik ve politik istikrarı da güçlendirmektedir. Ancak, başlangıçtaki beklentiler büyük ölçüde soğumuş, zamanla özellikle İsrail'deki yatırım kararındaki gecikmeler ve Kıbrıs'taki gaz kaynaklarının aşağı doğru revize edilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, Doğu Akdeniz'in büyük ölçüde gaz ihraç eden bir bölge haline gelme fikri konusunda şüphecilik bile yaratmıştır. Ancak, başlangıçtaki beklentiler, deniz aşırı Mısır'daki büyük **Zohr** gaz sahasının keşfedilmesinden sonra, 2015 yılında yeniden canlanmıştır. Büyük resme bakıldığında, bu keşif bölgesel gaz görünümünü yeniden şekillendirmiş ve yeni bölgesel işbirliği umutları da yaratmıştır. Bununla birlikte, bölgedeki birçok çatışma çizgisi, gelecekteki Doğu Akdeniz gaz faaliyetlerini önemli bir jeopolitik sorun haline getirmeye devam edebilecektir. Bu çalışma, hem Doğu Akdeniz ülkeleri hem de AB için bölgesel gaz keşiflerinin gerçekçi etkilerini değerlendirmek amacıyla tüm bu gelişmelerin kapsamlı bir analizini yapmayı amaçlamaktadır

([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf),s.16 (09.04.2019)).

6.1 Doğu Akdeniz Gazının AB ile Olan İlişkisi ve Enerjinin Dış Politikadaki Yeri

Doğu Akdeniz gazındaki gelişmeler AB için neden ilgi çekicidir? Bu sorunun cevabı iki yönlüdür. **Birincisi**; AB enerji politikasının yanı sıra AB dış politikası ile de ilgilidir. AB'nin enerji politikası, 2000'lerin başında önem kazanmıştır. Bazı ekonomik ve politik nedenlerden dolayı bu stratejinin uygulanması zor olmuştur. Tesadüfen değil, gaz arzının güvenliği konusu, 2014 yılında, **Juncker Komisyonunun** amiral gemisi girişimlerinden biri olmuştur. AB, Enerji Birliği'nin başlatılması için bir katalizör görevi görmüştür. Geniş, kullanılmayan gaz kaynakları ve Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığından dolayı Doğu Akdeniz, AB enerji güvenliğine önemli bir katkı sağlayabilir ve Enerji Birliği gaz arzının çeşitlendirilmesini sağlayabilecektir. **İkincisi**; dış politika görünümüne göre, Doğu Akdeniz, AB için kilit bir noktayı temsil etmektedir. 2015 yılında başlayan göç krizi, Doğu Akdeniz bölgesindeki gelişmelerin Avrupa'ya nasıl yayılabileceğinin açık bir örneğidir. Bu nedenle AB için Doğu Akdeniz'de ve tüm Güney Komşuluk Bölgesi'nde jeopolitik istikrar ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi bir önceliktir. Bu öncelik AB Komşuluk Politikası'nda özellikle 2015 gözden geçirmesinin ardından açıkça belirtilmiştir

([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf),s.16 (09.04.2019)).

6.2 Enerji Birliği Girişimi

“Avrupa Komisyonu 2008 yılında *“İkinci Stratejik Enerji İncelemesi - Bir AB Enerji Güvenliği ve Dayanışma Eylem Planı”* olan ve aşağıdaki noktalara dayanarak bir eylem planı önerdiği, *“Altyapı İhtiyaçları Eylemi”* Tebliğini kabul etmiştir. Buna göre: **i)** Altyapı ihtiyaçları ve çeşitlendirilmesi enerji kaynakları; **ii)** Dış enerji ilişkileri; **iii)** Petrol ve gaz stokları ile kriz müdahale mekanizmaları; **iv)** Enerji verimliliği; **v)** AB’nin yerli enerji kaynaklarını en iyi şekilde kullanmak”. Bu görünüm, 2011 yılında Komisyon tarafından, *“AB Enerji Politikası: Sınırlarımız Dışında Ortaklarla İlişkilendirme”* İletişimi ile geliştirildi ve bu, üç eksene dayanan yeni bir strateji önermiştir. Bunlar: **i)** AB üyesi olmayan ülkelerle, Üye Devletler arasında enerji anlaşmalarında şeffaflığı teşvik etmek. **ii)** Hem belirli ortak ülkelere yönelik politikaları, hem de alınacak pozisyonları koordine edecek uluslararası kuruluşlar; **iii)** Kilit ortak ülkelere kapsamlı enerji ortaklıkları teşvik ederek, ***Yeni Juncker Komisyonu resmen Mart 2015’te Enerji Birliği girişimini başlatmıştır.*** İletişim ile İleriye Yönelik, Esnek bir Enerji Birliği için Çerçeve Strateji İklim Değişikliği Politikasının, birbirine bağlı beş bölümü vardır. Bunlar: **i)** enerji güvenliği, dayanışma ve güven; **ii)** tamamen entegre bir Avrupa enerji pazarı; **iii)** talebin ölçülmesine katkıda bulunan enerji verimliliği; **iv)** ekonominin de karbonizasyonu; ve **v)** araştırma, yenilikçilik ve rekabet edebilirlik. Belgenin kökenleri göz önüne alındığında, önce enerji güvenliğinden bahsedilmesi şaşırtıcı değildir. Belgeye göre, enerji arzı tüketimini azaltarak ve iç enerji değişimi ve çeşitlendirmektir. Ayrıca, tüketimi azaltmak ve enerji piyasalarını iyileştirmektir”([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf), s.16 (09.04.2019)).

7 Mısır: Doğu Akdeniz Bölgesel Gaz Piyasaları

Mısır, 1980’lerde ve 1990’larda, 18 trilyon metre-küp (Tcm) 18 olarak tahmin edilen büyük gaz rezervlerini giderek daha fazla kullanmış, ancak, yalnızca 2000’den sonra üretimini arttırmıştır. Önemli miktarda gaz ihracatı olması için yol açmak istemektedir. Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan gaz ithalatı bağlamı, Mısır’ın önceki on yılda geliştirdiği ihracat altyapısını eski hale getirmiştir. Bu altyapı, Damietta ve Idu’da bulunan iki LNG tesisinden ve iki boru hattından - El Arish-Ashkelon Boru Hattı ve Arap Gaz Boru Hattı’ndan oluşmaktadır. Aşağıda bu gaz boru hattı haritası görülmektedir.

Şekil 2. Mısır’ın Doğalgaz İhracat Altyapı Yolları

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019)

El Arish-Ashkelon Boru Hattı 2008 yılında faaliyete geçmiş ve Mısır gazını İsrail’e yönlendirmiştir. 2010 yılında boru hattı İsrail’de tüketilen gazın yaklaşık yarısını tedarik etmiştir. Boru hattının toplam 9 Bcm / yıl fiziksel kapasitesi ile Mısır ve İsrail arasında 7,5 Bcm / yıl’a kadar teslimat için anlaşmalar yapılmıştır. ***Arap Gaz Boru Hattı (Trans-Mashreq Gaz Boru Hattı olarak da bilinir)***, Mısır’ı 10 Bcm / yıl kapasiteli Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Türkiye’ye ile bağlayan 1 200 km’lik bir altyapıdır. Gaz boru hattından 2003 yılında başlayıp Ürdün’e aktı ve ardından 2008’de Suriye’ye, 2009’da da Lübnan’a ulaşmıştır. Boru hattı henüz Türkiye’ye ulaşmamıştır.

7.1 Yeni Denizaşırı Ufku: Jeoloji ve Yasal Yönler

Dünyadaki öncelikli havzaların geri kazanılabilir petrol ve gaz kaynaklarını tahmin etmeyi amaçlayan bir programın bir parçası olarak, ABD (U.S. Geological Survey (USGS), Jeolojik Araştırmaları (USGS) 2010 yılında

Nil Deltası Havzası ve Levant Havzası'nın keşfedilmemiş gaz kaynaklarını tahmin etmiştir. Gaz keşifleri açısından asıl dönüm noktası, 2009 yılında NobleEnergy'nin açık denizde İsrail'in Tamar sahasını keşfettiğini duyurmasıyla başlamıştır. Bu keşiften sonra NobleEnergy, Levant Havzasında iki önemli bulgu daha açıklamıştır. Açık denizdeki Kıbrıs'ın güneyinde Afrodit alanını keşfetmiştir. İtalyan derin deniz petrol şirketi Eni, 2015 yılında Mısır'ın kuzeyinde açık denizde dev Zohr gaz sahasının keşfedildiğini açıklamıştır.

Gaz Sahası	Brüt ortalama kaynaklar (Bcm)	Keşfi
Tamar - İsrail	280	2010
Leviathan - İsrail	620	2011
Aphrodite - Kıbrıs	140	2012
Zohr - Egypt	850	2015

Tablo: 3. Doğu Akdeniz 'de Doğalgaz Sahalarının Keşfi ve Kaynak Miktarları

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019) ve Noble Energy and Eni (officialwebsites, accessed in January 2017) 'den Naklen,

Şekil 3. Doğu Akdeniz'deki Denizaşırı Ana Gaz Keşiflerinin Coğrafi Konum

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019) Ve author's elaboration on Middle East Economic Survey (2016) 'den naklen.

Gaz keşif dalgası, Doğu Akdeniz'de deniz sınırı sorununu canlandırmıştır. Aslında, bölgede, özellikle Kıbrıs'ta ve İsrail ile Lübnan arasında, çeşitli sınırlandırma anlaşmazlıkları hala açıktır.

Dünyadaki öncelikli havzaların geri kazanılabilir petrol ve gaz kaynaklarını tahmin etmeyi amaçlayan programın bir parçası olarak, (U.S. Geological Survey (USGS)), ABD Jeolojik Araştırmaları 2010 yılında Nil Deltası Havzası ve Levant Havzası'nın keşfedilmemiş gaz kaynaklarını tahmin etmiştir. Aşağıdaki harita 4'de görülmektedir.

Şekil 4. USGS'nin Nil Deltası Havzası'nın ve USGS'nin Levant Havzası Değerlendirilmesi

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019)

USGS (U.S. Geological Survey (USGS)), jeolojiye dayalı bir değerlendirme metodolojisi kullanarak, keşfedilmemiş teknik olarak geri kazanılabilir gaz kaynaklarını tahmin etmiştir. Tahmini keşfedilmemiş kaynakların belirli konumları henüz bilinmemekle birlikte, bunların jeolojik açıdan uygun ortamlarda bulunduğu inanılmaktadır. “Kanıtlanmış rezervler”, jeolojik ve mühendislik verilerinin, mevcut ekonomik ve işletme koşulları altında bilinen rezervuarlardan gelecek yıllarda geri kazanılabilir olduğunu makul bir şekilde kanıtladığı petrol ve gaz miktarlarıdır. USGS, jeolojiye dayalı bir değerlendirme metodolojisi kullanarak, Nil Delta Havzası'nın 6.3Tcm'de ve Levant Havzası'nın 3.5 Tcm'de keşfedilmemiş teknik olarak geri kazanılabilir gaz kaynaklarını tahmin etmiştir ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019)).

Şekil 5. Doğu Akdeniz'in Önemli Potansiyel Gaz Sahaları ve Tartışmalı Deniz Sınırları Bölgesi

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019)

Yukarıdaki **Harita 6'da**; Türkiye ve KKTC'nin Münhasır Ekonomi Bölge (MEB) de enerji çalışmaları devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC'nin **Arasındaki Mücavir Ekonomik Alan Anlaşmasına göre**; “KKTC ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında Münhasır Ekonomi Bölge (MEB) sınırları açısından ihtilaf bulunmaktadır. KKTC yönetiminin iddia ettiği MEB sınırları GKRY tarafından tanınmamaktadır. **Özellikle**

KKTC'nin G ve F Bloklarının bulunduğu bölge GKRY'nin iddia ettiği lisans alanları ile çakışmaktadır. 2011 yılında KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile TP arasında 1 kara ve 7 deniz bloğu için Üretim Paylaşım Anlaşması imzalanmış olup KKTC Bakanlar Kurulu'nun onayı sonrası **KKTC Resmi Gazete'sinde 23 Kasım 2011'de ilan edilmiştir.**

KKTC, Doğu Akdeniz bölgesinde süre-giden jeolojik olayların anlaşılmasında önemli ipuçlarının bulunduğu sınırlı ancak önemli bir kara parçasıdır. Ülkede üretilen maden ve mineraller, bakır, çimento, kil, jips, kireçtaşı, kum ve çakıl, amber ve boya taşıdır. Bu çerçevede “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Enerji Alanında İşbirliğine İlişkin Anlaşma”(https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss516.pdf (21.04.2019)). “ 9-13 Ekim 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen 23. Dünya Enerji Kongresi sırasında, **11 Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır.** Söz konusu Anlaşmayla; enerji alanında ikili bilimsel, teknik, teknolojik, yasal, idari ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi ile enerji alanında faaliyet gösteren kamu ve özel kuruluşlar arasındaki ortaklığın güçlendirilmesi yoluyla bilgi ve uzmanlık değişimini teşvik etmek amaçlanmıştır. Anlaşmanın, Türkiye ile KKTC arasındaki mevcut ilişkileri ve dostluk bağlarını güçlendireceği, enerji alanındaki işbirliğini teşvik edeceği ve uzun yıllardan bu yana kısıtlamalara maruz kalan KKTC'nin bu mağduriyetinin bir nebze de olsa giderilmesinin sağlanarak KKTC'yi uluslararası arenada destekleyeceği düşünülmektedir.”(https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss516.pdf (21.04.2019)). Türkiye ve KKTC, BM Deniz Hukuku Münhasır Ekonomik Bölgenin (MEB) Özel Yasal Rejimi'ne göre, kendi kıyı şeridinden 200 deniz milinden (370 kilometre) uygulamaya başlamıştır. Kıbrıs Adası çevresindeki haklarını da saklı tutmaktadır.

Deniz sınırlarıyla ilgili konular, **Montego Bay Sözleşmesi** (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 10 Aralık 1982 tarihinde Jamaika'nın Montego Bay kentinde yapılmıştır), **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS)** tarafından uluslararası olarak düzenlenmektedir. UNCLOS, ülkelerin dünya okyanuslarını ve denizlerini kullanmalarına, işletmelere, çevreye ve deniz doğal kaynaklarının yönetimine yönelik kılavuzlar oluşturmaya ilişkin hak ve sorumluluklarını tanımlamaktadır. UNCLOS deniz bölgelerini tanımlamakta ve ayrıca navigasyon, transit rejimleri, derin deniz dibi madenciliği, sömürü rejimi ve uyuşmazlıkların çözümü konularında net rehberlik sağlamaktadır. Deniz bölgeleri, Şekil 5'de bildirildiği gibi sözleşme ile tanımlanmaktadır(http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf (09.04.2019). Aşağıdaki harita, deniz tabanının nasıl kullanılacağını göstermektedir.

Şekil 6. UNCLOS Kapsamındaki Deniz Bölgeleri

Kaynak:http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf (09.04.2019)

UNCLOS'a dayanarak şu ana kadar Doğu Akdeniz'de denizcilik sınırları oluşturmak için dört anlaşma imzalanmıştır.

“(i) Kıbrıs Cumhuriyeti-Birleşik Krallık: 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık tarafından imzalanan bu özel anlaşma, Akrotiri ve Dhekelia'da bulunan iki Egemen Temel Alanın Birleşik Krallık'ın egemenliği altında tutulmasına yönelik;

(ii) Kıbrıs Cumhuriyeti-Mısır: 2003 yılında imzalanan anlaşma, iki ülkenin Münhasır Ekonomik Bölgelerini (EEZ) sınırlandırdı;

(iii) Kıbrıs Cumhuriyeti-Lübnan: 2007 yılında imzalanan anlaşma, iki ülkenin EEZ'lerini sınırlandırdı. Bu anlaşma Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından onaylandı. Ancak, Lübnan tarafından imzalanmamıştır;

(iv) Kıbrıs Cumhuriyeti – İsrail : 2010'da imzalanan anlaşma, iki ülkenin EEZ'lerini sınırlandırmıştır “([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019). Ancak, KKTC tarafından Anlaşma onaylanmamıştır.

“(i) Kıbrıs: 2004'te Türkiye, Birleşmiş Milletlere, EEZ'lerin sınırlandırılması konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır arasında daha önce belirtilen 2003 tarihli anlaşmayı tanımadığını, Kıbrıs karasuları sınırlamalarının herkes tarafından kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Kıbrıs'ta iki toplumlu eşitlik ilkesine dayanan bölge oluşmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (*KKTC) 1983'te Birleşmiş Milletlerin yasal olarak geçersiz olduğunu ve yalnızca Türkiye'nin tanıdığını ilan etmesiyle ortaya çıkmıştır. Deniz aşırı İsrail ve Kıbrıs'taki gaz keşiflerinin ardından Türkiye, 2011'de kıta sahanlığının sınırlandırılması için “KKTC” ile bir anlaşma imzalamıştır.

(ii) İsrail-Lübnan: Bu anlaşmazlık, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır arasında daha önce belirtilen anlaşmaların imzalanmasından sonra 2010 yılında ortaya çıkmıştır. Lübnan, anlaşmanın deniz dibi ve sular üzerindeki haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir.” ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019).

Türkiye Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) de bulunan doğalgaz ve petrolün Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan devletlerin, katılımıyla kullanılması, elde edilen kanyanın boru hatlarıyla AB ülkelerine taşınmasında önemli bir konuma sahiptir. Bu avantajını iyi kullanması, bölge ülkelerinin lehine olabilecektir. Türkiye'nin enerji güzergâhlarının merkezi olma hedefiyle de uyumludur. Bunun yanında Türkiye artan enerji ihtiyacından dolayı Doğu Akdeniz gazı için de en uygun pazardır (Yılmaz, s.)

7.2 İsrail Türkiye Stratejik Yolu

Mavi Marmara saldırısı sonrası, Türk-İsrail ilişkilerinin kötüleşmesine rağmen, mağdurlara tazminat diplomatik görüşmeleri yakın zamanda bir uzlaşma yaratmıştır. Bu bağlamda, 2013'ün başlarında İsrail, Leviathan gaz sahasından Türkiye'nin güney sahiline ve güney-doğu Avrupa'ya boru hattı inşa etmek için bir teklifte bulunmuştur. Leviathan gaz sahalarından boru hattı inşa etme planı, Kıbrıs, Türk-İsrail ilişkilerini dengelemek ve Akdeniz maliyetini Avrupa'ya ihraç etmek için Türkiye tarafından kullanılmıştır. Türkiye-İsrail'in bir boru hattı inşa etme girişimleri, Kıbrıs'ın önerdiği LNG tesisinden daha kârlı olabilir. Ancak, gelecekteki arz güvenliği maliyeti büyüktür. Aslında, birkaç uluslararası ve Türk firması bu projenin finansmanında şimdiden bir ilgi göstermiş olup, tahmini maliyeti - 5 milyar dolar - LNG tesisi için 15 milyar dolar ile olumlu bir şekilde karşılaştırmıştır. Leviathan sahasından bir Türk boru hattının inşası düşünülebilecek gibi görünüyorsa da boru hattı projenin yürütülmesini imkansız kılan Kıbrıs'ın kıta sahanlığını geçmek zorunda kalacaktır. Alternatif olarak, boru hattı Lübnan ve Suriye kıta sahanlığı boyunca inşa edilebilir. Ancak, İsrail'in Lübnan ve Suriye'yle olan çatışmacı ilişkileri göz önüne alındığında, transit anlaşması zor gibi görünmektedir (http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (21.03.2019). Türkiye-İsrail ilişkileri, Avrupa doğalgaz pazarındaki tekeli korumak için iyi, ancak, Rusya tarafından olumsuz karşılanabilir.

İsrail'in 2009 ve 2010 yılındaki keşifleri, Doğu Akdeniz'i doğalgaz üreten bir bölgeye ve Avrupa ve Asya pazarları için potansiyel bir enerji ihracatçısı haline getirmiştir. Ancak, Mısır'daki çalkantılı siyasi durum, Suriye iç savaşı, İsrail ile Gazze arasındaki gerginlikler, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki uzun süren anlaşmazlık ve deniz sınırındaki anlaşmazlıklar, bu ekonomik fırsata gölge düşürmüştür. Dahası, Doğu Akdeniz'deki gaz endüstrisi bebek aşamasındadır ve söz konusu ülkeler gelecekteki ihracat planlarını koordine edemiyor gibi görünmektedir. Küresel aktörler, Doğu Akdeniz'in stratejik etkilerinden yararlanmaya hazırdırlar. Rusya, gaz tekeli korumayı, ABD ise ticari çıkarlarının desteklenmesini, AB ise enerji güvenliğini arttırmayı ve Rusya'ya Kırım krizinin ışığında gaz bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, İsrail'in Lübnan ve Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz enerji koridorunun inşasına ilk adım olarak İsrail, Kıbrıs ve Türkiye'nin stratejik üçgenini desteklemelidir ([http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO-AFET_SP\(2014\)522339](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO-AFET_SP(2014)522339) (22.04.2019).

8 Sonuç

Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgenin Enerji Kaynaklarında Dünya da yeni bir alan oluştuğu görülmüştür. Türkiye ve Kıbrıs için yeni bir ekonomik alan oluşması, çıkartılacak olan doğalgaz ve petrolün her iki ülke ekonomisine büyük katkı sağlayabilecektir. Tarihi yönden kökü 1960'lara dayanan Doğu Akdeniz'de ki münhasır ekonomik bölgelerde ilk çalışma İsrail tarafından yapılmıştır. 2009 yılında ise İsrail Mısır ve Güney Kıbrıs Rum yönetimi doğalgaz üretimlerine başlamıştır. Ancak Kuzey Kıbrıs Türk yönetiminin haklarına bir ihlal olduğundan Güney Kıbrıs'ın yapmış olduğu gaz elde etme potansiyelini benimsememiştir. Bununla ilgili anlaşmazlıklar devam etmektedir.

Münhasır ekonomik bölge AB yönünden değerlendirilmiştir. Bu konuda AB Komisyonlarında birçok kararlar da mevcuttur. Kararlar daha çok 2004 yılı sonrasına rastlamaktadır. Bununda sebebi Güney Kıbrıs'ın AB'ne 2004 yılında kabul edilmesi ile AB sınırları Doğu Akdeniz'de ki münhasır ekonomik bölgeye de ulaşmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye'nin Kıbrıs ve civarındaki ekonomik kaynaklardan istifade edememesi

yönündeki kaygıları gidermek için 11 Ekim 2016 yılında Türkiye ile KKTC'nin yapmış oldukları anlaşma her iki ülkenin mağduriyetini ortadan kaldırmıştır. Bunun da sebebi, Uluslararası Deniz Hukukuna göre münhasır ekonomik alanın BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre 200 mil' e çıkarılmasındandır. Böylelikle hem Türkiye hem de KKTC münhasır ekonomik bölgede ekonomik kaynak potansiyelini kullanabilme ehliyetine sahip olmuştur. Bu durum, Doğu Akdeniz'deki deniz aşırı kaynakları elinde bulunduran ülkeler bakımından tedirginlik oluşturmuştur.

Doğu Akdeniz de münhasır ekonomik bölgeden istifade etmek isteyen Mısır, İsrail, Filistin Lübnan, Suriye, Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve KKTC istifade edebilirler. AB yönünden önemli görülen bu uzlaşma anlayışı elde edilen doğalgaz ve petrolün pazarlanması da önemli bir yön teşkil etmektedir. Bunun için Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Türkiye'ye uzanacak olan boru hatları ile beraber AB ye pazarlanabilmesi daha olumlu bir yöndür. Ancak, Suriye'de ki çıkar çatışmaları ve iç savaş nedeniyle olumsuzluklar yaşanabileceği aşikârdır. Özellikle Suriye'nin kuzeyinde ve Türkiye sınırına yakın bölgede bulunan verimli petrol ve doğalgaz alanları ABD tarafından taşeron terör örgütleri sayesinde başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu da bölgedeki istikrarsızlığı tetikleyebilmektedir. ABD'nin dolaylı münhasır ekonomik bölge ülkeler üzerindeki etkisi açık olduğundan henüz bu ülkeler arasında bir enerji çatışması mümkün değildir. Doğu Akdeniz'de ki münhasır ekonomik bölgenin çatışmalardan uzak iş birliği anlayışı içinde yapılacak olan çalışmalar, münhasır bölge ülkelerinin lehine olabilecektir. AB'nin bu yöndeki düşüncesi daha ziyade Güney Kıbrıs Rum yönetimini destekler mahiyetinde görülmektedir. Bunun için Kıbrıs sorununun her iki toplumun menfaatleri göz önüne alınarak çözümü kavuşturulması, iki toplumun aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik ve sosyal refahına da katkı sağlayabilecektir.

Kaynakça

- (09.04.2019) **Ve author'selaboration on Middle East EconomicSurvey (2016)'den naklen.**
- **Andrea Prontera, Mariusz Ruszel**, <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean> (20.04.2019)
- Andrea Prontera, Routledge, The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond. States, Markets, Institutions, London, 2017
- Atilla Sandıklı, Türkan Budak, Bekir Ünal, **Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, (Bilgesam) Rapor No:59, Aralık 2013, İstanbul**
- Emre Yılmaz, Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkması, https://setav.org/assets/uploads/2018/03/P188_AkdenizdeEnerji.pdf (22.04.2019)
- http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf (21.03.2019)
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf), s.16 (09.04.2019)
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf)
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019) ve NobleEnergy and Eni (official websites, accessed in January 2017)'den Naklen, Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean Directorate-General For External Policies Policy Department European, Parliament, s.14
- [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU\(2017\)578044_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578044/EXPO_STU(2017)578044_EN.pdf) (09.04.2019)
- [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO-AFET_SP\(2014\)522339](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO-AFET_SP(2014)522339) (22.04.2019)
- https://www.researchgate.net/publication/324808564_BUYUK_ORTADOGU_PROJESI_BOP_TURKIYE_VE_SURIYE_GREATER_MIDDLE_EAST_PROJECT_GMEP_AND_SYRIA
- <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss516.pdf> (21.04.2019)
- https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm (23.04.2019)
- Murat Köylü, Büyük Ortadoğu Projesi (Bop), Türkiye ve Suriye, Euluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi 2 (1) 2015, s.s.85-100
- Münhasır Ekonomik Bölge, <https://www.worldatlas.com/articles/what-is-an-exclusive-economic-zone-ez.html> (23.04.2019)